

просування вітчизняної економіки у загальноцивілізаційному руслі становлення високорозвиненого інформаційного суспільства та зростання добробуту населення. Водночас необхідно врахувати, що соціогуманістичний вимір економіки знань передбачає врахування не лише соціально-економічних (зростання добробуту, прибутковості, довговічності нововведень), а й національно-духовних аспектів розвитку інноваційного суспільства, пов'язаних із прогресивністю та демократичністю нових ідей та духовним збагаченням нації [15, с. 384-392].

11.6 Формування та розвиток вітчизняного ринку об'єктів інтелектуальної власності в контексті інституалізації

Європейський вибір України зумовлює необхідність актуалізації ролі інтелектуальної власності. Відомо, що ступінь використання досягнень науково-технічного прогресу у виробництві значною мірою визначає конкурентоспроможність національної економіки а, відповідно, і якість життя населення.

Отже, ми приєднуємось до сформульованої думки стосовно того, що майбутнє країни, життєздатність й ефективність суспільних інститутів та соціально-політичних систем визначається рівнем розвитку інноваційної діяльності, здібністю творчих людей, фахівців і підприємців створювати нові продукти, ініціювати нові процеси, адекватно сприймати й впроваджувати у виробництво інновації, які з'являються у світі [259]. Тому сприяння формуванню та розвитку ринку інтелектуальної власності має бути одним із головних завдань економічної політики держави.

Оцінка інтелектуального потенціалу України за ресурсною, інтеграційною та результативною складовими дозволяє визначити, в якій мірі Україна зберігає можливість його використання у процесі міжнародної інтеграції.

Перед тим як аналізувати стан розвитку вітчизняного ринку інтелектуальної власності хотілося б зазначити, що науково-технічний прогрес, процеси глобалізації і міжнародне співробітництво, що удосконалює національні системи охорони інтелектуальної власності, зумовлюють загальну тенденцію до зростання обсягів світового ринку інтелектуальної власності.

За даними Світового банку, національне багатство розвинених країн тільки на 5% складається з природних ресурсів, на 18 – із капіталу і на 77% - із знань та вмінь їх застосовувати. За оцінками експертів, інтелектуальна власність як складова світового товарообігу становить близько одного відсотка. Комерціалізація інтелектуальної власності в умовах ринкових відносин вимагає розглядати її і як товар, і як капітал. Зокрема, як товар інтелектуальна власність є нематеріальним активом, що використовується у господарській діяльності і може бути швидко та без значних витрат відтвореном і розповсюдженом. Особливість інтелектуальної власності у порівнянні з матеріальними активами полягає у її мультиплікативному характері (властивості її об'єктів швидко розповсюджуватись). Як товар інтелектуальна власність існує в потенційно необмеженій кількості, але має потенційно обмежений попит.

У світі інтелектуальна власність – це значний капітал. Щороку в більшості провідних країн спостерігається зростання обсягів подання заявок на реєстрацію об'єктів промислової власності в середньому на 20%. За даними Департаменту інтелектуальної власності Російської Федерації, у промислово розвинених країнах 80-95% приросту ВВП припадає на долю нових знань, втілених у техніці і технологіях. Обсяг світової торгівлі ліцензіями на об'єкти інтелектуальної власності щорічно зростає на 12%, тим часом як темпи зростання світового виробництва не перевищують 2,5-3% на рік. Крім того, щороку збільшуються обсяги зареєстрованих товарних знаків. Нині у світі зареєстровано понад 25 млн. товарних знаків. За словами експертів, щорічно ця цифра збільшується приблизно на мільйон. Наприклад, у США доходи від ліцензування прав інтелектуальної власності зросли за останні 20 років з 14 млрд. дол. у 1988 р. до 100 і до 500 млрд. дол. у 2007 р. Водночас вартість відомих брендів може досягати десятків мільярдів доларів США. Зокрема за оцінкою, яку проводив журнал Business Week, вартість бренду Coca-Cola оцінюється \$65,32 млрд.; Microsoft – \$58,71 млрд.; IBM – \$57,09 млрд.; Toyota – \$32,07 млрд.; Nokia – \$33,7 млрд.; Intel – \$30,95 млрд. [414]. З цього можна зробити висновок, що найбільш прибутковий товар – це створення інтелектуальної власності та торгівля нею.

Суб'єктами ринку інтелектуальної власності в Україні є: організації-розробники нових технологій у вигляді результатів інтелектуальної діяльності (об'єктів промислової власності, об'єктів

комерційної таємниці – "ноу-хау"); органи державного управління і контролю; підприємства та організації, що застосовують нові технології у виробництві; інвестори, що здійснюють фінансування створення і використання інтелектуальної власності.

В ході дослідження визначеного питання нами виділено основні чинники впливу на формування та розвиток ринку об'єктів інтелектуальної власності:

- правова охорона об'єктів інтелектуальної власності і державне регулювання діяльності суб'єктів ринку;
- наявність інвестицій для фінансування науково-дослідних і конструкторських робіт (створення інтелектуальних ресурсів), а також фінансування впровадження інновацій на основі створених об'єктів промислової власності;
- інтелектуальні ресурси і людський капітал як база для створення об'єктів інтелектуальної власності;
- наявність механізму комерційної реалізації об'єктів інтелектуальної власності на ринку.
- присутність на ринку виробників-конкурентів, що випускають подібну продукцію (послуги) на основі власних розробок або інших аналогічних об'єктів інтелектуальної власності;
- наявність виробників - "піратів", що здійснюють несанкціоноване використання об'єктів інтелектуальної власності і випускають підробну продукцію.

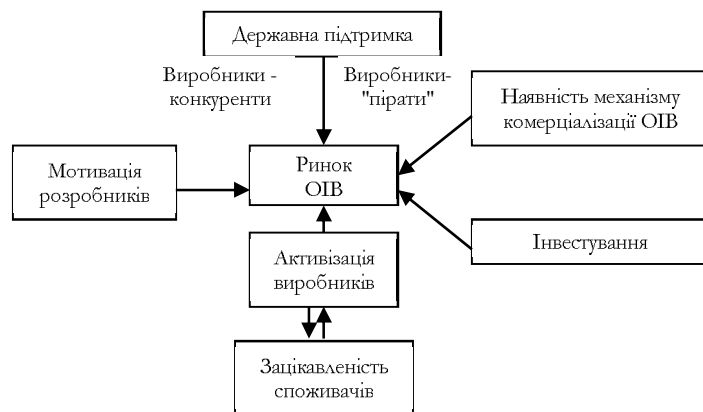

Рисунок 11.2 – Чинники впливу на формування та розвиток ринку об'єктів інтелектуальної власності

Розглядаючи основні елементи ринку інтелектуальної власності більш детально зупинимось на матеріально-технічне та фінансовому забезпеченні науки. За наявними даними, близько 70% парку наукового обладнання, призначеного для виконання НДДКР, має фізичний знос понад 50%, третина – повністю фізично зношена. Майже 80% організацій, що виконують НДДКР, оснащені морально застарілими і зношеним обладнанням, що спричиняє згорання експериментальних досліджень у ряді важливих напрямів [203]. Уявлення про рівень фінансування науково-технічної діяльності в Україні характеризують наступні дані.

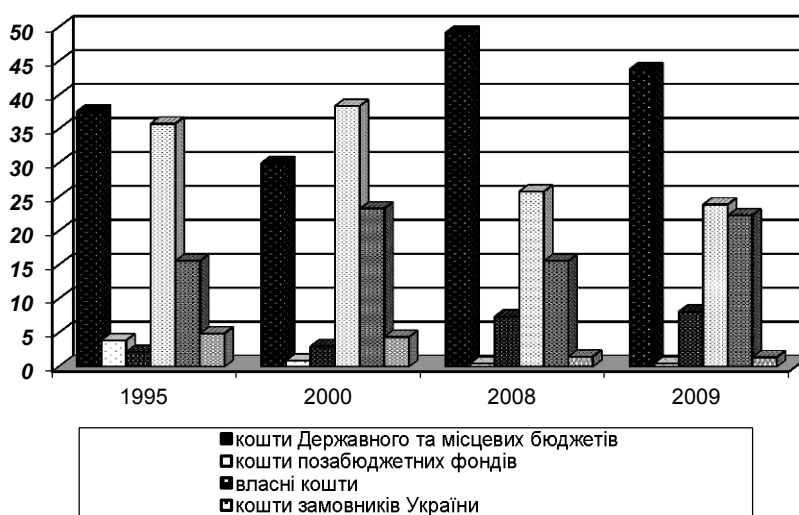

Рисунок 11.3 - Розподіл фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування, %

Інвестування науково-технічних розробок може здійснюватися за рахунок державного фінансування, власних коштів розробників, а також за рахунок коштів замовників (в тому числі і зарубіжних інвесторів). З наведених даних видно, що найбільшу питому вагу у фінансуванні наукових та науково-технічних робіт займають кошти Державного та місцевих бюджетів, так у 2009р. їх частка становила 43,8%, кошти вітчизняних замовників (23,9%) та кошти іноземних замовників (22,3%).

У 2009 р. загальний обсяг витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт власними силами організацій порівняно з

2008 р. зменшився на 14,3% і становив 7822,2 млн.грн., у т.ч. витрати на оплату праці – на 11,7%, матеріальні витрати – на 17,6%, капітальні витрати – на 58,7%. Спостерігається і суттєве зниження витрат на придбання устаткування в порівнянні з попереднім періодом – на 57,2%. При цьому середньомісячна заробітна плата виконавців досліджень і розробок практично не зросла і становила У 2009 р. - 2218 грн. (2171 грн. – у 2008 р.), що на 16,4% більше, ніж у середньому по економіці України, вона є вищою в порівнянні з установами охорони здоров'я і соціальної допомоги на 911 грн. та закладами освіти на 607 грн., але є нижчою рівня оплати праці органів державного управління на 295 грн. та значно нижчою в порівнянні з оплатою праці працівників сфери фінансової діяльності на 1820 грн.

Варто відмітити той факт, що в 2009 р. в Україні чверть загального обсягу витрат було спрямовано на виконання фундаментальних досліджень, які на 95% профінансовано за рахунок державного і місцевих бюджетів. Частка витрат на виконання прикладних досліджень становила 17,8%, три чверті яких асигнувалися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів і 11,2% - коштів підприємницького сектору. На виконання науково-технічних розробок спрямовано 47,1% загального обсягу витрат, майже 40% яких профінансовано організаціями підприємницького сектору, 38,9% - іноземними фірмами, 12,6% - за рахунок бюджетних коштів. Десяту частину становили витрати на виконання науково-технічних послуг. Половину загального обсягу витрат спрямовано на дослідження і розробки зі створення нових або удосконалення існуючих видів виробів, технологій та матеріалів, 16,0% яких – на замовлення промислових підприємств.

Слід зазначити, що обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у 2009 р. зменшився майже на чверть і становив 3398,6 млн. грн., в результаті чого його частка в загальному обсязі фінансування скоротилася на 5,3 в.п.; підприємництво – на 20,7% за рахунок коштів державного сектору – на 19,7%; фінансування за рахунок коштів іноземних джерел збільшилося на 22,2%. Питома вага загального обсягу фінансування витрат у ВВП становила 0,86%, наука фінансується з державного бюджету – 0,37% (замість 1,7%, як цього вимагає законодавство України).

Використовуючи аналітичні матеріали Євростату розглянемо міжнародне зіставлення наукової та науково-технічної діяльності. Як

відомо, в багатьох країнах світу цільові орієнтири витрат на науку визначаються як частка від ВВП (наукоємність ВВП). Так, у 2007р. наукоємність ВВП країн Європейського Союзу (ЄС 27) досягла 1,85% та відповідала попередньому року і все ще залишалась нижчою за 3% - мету, поставлену Лісабонською стратегією. Наукоємність в ЄС 27 залишалась значно нижчою, ніж у Японії (2006р. - 3,40%), Кореї (2006р. - 3,00%) та Сполучених Штатах (2007р. - 2,67%). Серед країн-членів ЄС лише Швеція та Фінляндія перевищили мету ЄС щодо 3% наукоємності ВВП (відповідно 3,60% і 3,47% у 2007 р.).

В період з 2002 до 2007 року витрати на дослідження і розробки (ДіР) в ЄС 27 зростали в середньому на 2,6% щорічно. Витрати на ДіР в Німеччині, Франції, Італії та Сполученому Королівстві в сумі склали майже дві третини (63,9%) усіх витрат ЄС. Витрати в підприємницькому секторі склали 63,9% витрат, державного і сектору вищої освіти - 35,1%. Більше половини витрат (55,4%) профінансовано підприємствами підприємницького сектору.

На національному рівні лише три країни-члени ЄС досягли другої мети Лісабонської стратегії – фінансування двох третин витрат на ДіР підприємницьким сектором: Люксембург (79,7%), Фінляндія (68,2%) і Німеччина (68,1%). В той же час основний обсяг витрат на ДіР підприємницького сектору більшості обстежених країн було витрачено у сфері виробництва, найбільше з яких - в Німеччині та Словенії - 90,0% та 85,6% відповідно.

Значні зміни в розподілі витрат на ДіР між країнами за галузями наук спостерігалися в секторі вищої освіти. Разом з тим, в більшості країн природничі науки, техніка і технології та медичні науки склали понад дві третини витрат на ДіР у секторі вищої освіти.

У сучасних умовах успіх у бізнесі базується не стільки на використанні природних ресурсів, скільки на розробці новітніх технологій, своєчасному одержанні необхідної інформації, продукуванні ідей. Прибутковість і стабільність діяльності підприємств значним чином залежить від використання в процесі виробництва інформації та знань. Звідси, визначальною умовою ефективного функціонування ринку інтелектуальної власності є наявність інтелектуальних і людських ресурсів.

За даними Держдепартаменту інтелектуальної власності останнім часом в Україні намітилась тенденція до зниження винахідницької активності вітчизняних науковців (див. Таблиця 11.9).

Таблиця 11.9 - Кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт

(одиниць)

Назва робіт	2005	2008	2009	%	
				2009 до 2005	2009 до 2008
Зі створення нових видів виробів	6264	8755	6087	97,2	69,5
з них зі створення нових видів техніки	3752	3845	2344	62,5	61,0
з них роботи, в яких використано винаходи	801	1964	1356	169,3	69,0
Зі створення нових видів технологій	5380	7305	5817	108,1	79,6
з них ресурсозберігаючих	2213	3092	2593	117,2	83,9
Зі створення нових видів матеріалів	1163	1463	1417	121,8	96,9
Зі створення нових сортів рослин, порід тварин	758	627	680	89,7	108,5
Зі створення нових методів, теорій	5381	8375	7514	139,6	89,7
Інші роботи	44980	35969	33008	73,4	91,8
Всього робіт	63926	62494	54523	85,3	87,2

Так, кількість поданих заявок до вітчизняного патентного відомства на видачу охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності зменшилась у 2009 р. в порівнянні з 2008 р. на 2,1% (у т.ч. на винаходи – на 11,3%), до патентних відомств інших країн – на 29,2% (40,8%). Також на 7,7% зменшилась кількість отриманих в Україні охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності (у т.ч. на винаходи – 10,3%, сорти рослин – на чверть), в інших країнах – на 17,9% (6,9%, 25%). Позитивною є динаміка подачі заявок на отримання патентів в Україні на сорти рослин, констатується збільшення на 37,3%, а їх частка в загальній кількості заявок зросла на 1,4 в.п.

Отже, забезпечення охорони об'єктів інтелектуальної власності є необхідною умовою функціонування даного ринку. Інтелектуальна власність є специфічним товаром і саме володіння виключним правом на її використання забезпечує конкурентні переваги підприємства. Тому об'єктами продажу на ринку є саме права на результати науково-технічної діяльності, підтверджені охоронними документами.

У 2009 р. кількість підприємств і організацій України, що виконували роботи зі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності (винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій) скоротилась порівняно з попереднім роком на 6,2%. Якщо розглядати вказану проблему в розрізі регіонів, то слід звернути увагу на кількісне зменшення наукових організацій у Дніпропетровській та Харківській областях на 34 та 24 організації відповідно.

Загальна чисельність творців (винахідників, авторів промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій) порівняно з 2008 р. скоротилась на 16,7%, у т.ч. авторів раціоналізаторських пропозицій - на 20,6%.

У звітному році в розрахунку на 10 тис. середньооблікової чисельності штатних працівників припадало 29 творців (32 - у 2008 р.). Найвищою творчою активністю відзначились працівники Харківської області (55 творців), Донецької (42), Запорізької (41), Дніпропетровської (36), Івано-Франківської (36) областей та м. Києва (43 творчі особи).

Основну частину винахідників і авторів промислових зразків складав інженерно-технічний персонал та науково-педагогічні працівники з повною вищою освітою (94%), в числі яких - 28% жінок. Розподіл чисельності творців за віком показує, що 37,6% з них мали вік до 40 років включно і 12,7% - пенсіонери. Середній вік винахідників і авторів промислових зразків становив в середньому 45 років.

Зменшення чисельності творців призвело до скорочення на 6,9% проти 2008 р. загальної кількості поданих у 2009 р. до Державного департаменту інтелектуальної власності та патентних відомств іноземних держав заявок на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки), особливо помітне скорочення кількості заявок спостерігалось на винаходи (23,3%).

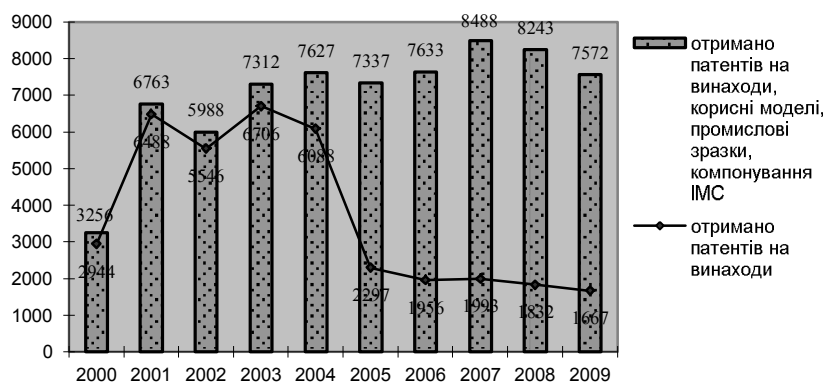

Рисунок 11.4 – Отримано охоронних документів у Державному департаменті інтелектуальної власності та патентних відомствах іноземних держав

На чверть зменшилось порівняно з попереднім роком загальне число заявок, поданих до іноземних відомств, у тому числі кількість заявок на винаходи - на 29,1%.

Найбільшу частину склали заявки на ОПВ, що були подані до патентного відомства Російської Федерації (73%). Число отриманих у 2009 р. охоронних документів України та іноземних держав на ОПВ в порівнянні з 2008 р. зменшилось на 7,8%. Помітно скоротилась кількість патентів на промислові зразки (36,0%). Переважну більшість іноземних патентів на ОПВ отримано також у Роспатенті (90,9%).

Як і у попередні роки, найбільш активно займались творчою діяльністю установи освіти (у 2009 р. ними подано 65,4% загальної кількості заявок і отримано 62,9% загальної кількості патентів на ОПВ) та наукові організації (відповідно 23,5% і 24,4%).

У звітному році витрати підприємств та організацій України, пов'язані з охороною прав на ОПВ та використанням раціоналізаторських пропозицій, становили 86,7 млн.грн. (з них сплата зборів та мита, пов'язаних з видачею охоронних документів складала 7,6%, виплата винагороди винахідникам та авторам промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій - 67,0%). Вперше за останні сім років відбулося зменшення вищезазначених витрат порівняно з попереднім роком. Слід зазначити, що сума виплат винагород творцям зменшилась на 29,3%, витрати на збори зросли на 24,1%.

Кількість використаних у виробничому процесі винаходів у порівнянні з попереднім роком зменшилась на 16,8%, в той же час число використаних корисних моделей зросло на 8,9%, промислових зразків - на 10,6%.

Найбільше фактів використання підприємствами винаходів та корисних моделей відбулося у Харківській області (18,4%) і 17,8% відповідно) та м. Києві (11,2%, 19,1%), промислових зразків - у Харківській (18,8%), Дніпропетровській (13,0%), Запорізькій (12,2%) областях та м. Києві (17,5%). У розрізі видів економічної діяльності найбільше винаходів впроваджувалося в організаціях, що виконували дослідження і розробки (40,9%), на підприємствах переробної промисловості (28,5%), в установах освіти (18,6%); найбільша кількість корисних моделей - в освітніх установах (44,6%) та наукових організаціях (28,5%), промислових зразків - на підприємствах переробної промисловості (81,6%).

Значно скоротилась (на 21,0%) у порівнянні з 2008 р. кількість впроваджених у виробництво раціоналізаторських пропозицій. Особливо помітне їх зменшення спостерігалось на підприємствах, що знаходяться на території м. Севастополя (61%), Чернігівської (54,2%), Миколаївської (49,5%), Рівненської (42,9%) та Тернопільської (38,8%) областей. Лише у Чернівецькій області та АР Крим число використаних раціпропозицій збільшилось на 23,0% і 2,1% відповідно.

Найбільше раціоналізаторських пропозицій впроваджено на підприємствах промисловості (42,9%) і транспорту та зв'язку (36,3%). Значна частка використаних пропозицій припадає на підприємства Донецької (21,8%) та Дніпропетровської (19,0%) областей.

Складна процедура отримання патенту, тривалий термін розгляду заявок та винесення по них рішення (в більшості країн національний патент можна отримати за 2-3 роки, європейський – 4 роки), недосконалість законодавства, відсутність ефективного механізму охорони прав інтелектуальної власності не сприяють її ефективній реалізації.

Разом з тим потрібно визнати, що є дуже багато українських винаходів, які змогли б різко зменшити витрати енергії та ресурсів, підняти продуктивність праці і ефективність суспільного виробництва. Держава повинна цілеспрямовано діяти щодо підтримки розвитку винахідництва (саме воно є основою інноваційних рішень і технологій) і широкого впровадження винаходів у процес виробництва. Без такої

практичної діяльності розмови про інноваційний розвиток залишаються пустим звуком. Потрібно провести ревізію тих розробок, що "покріті шаром пилу на полицях", з метою практичного використання того, що може забезпечити економічний ефект. Разом з тим потрібно всебічно стимулювати рух винахідників, створити ефективну систему їхньої винагороди і впровадження кращих винаходів, що сприятиме науково-технічному прогресу і формуванню національної економіки знань.

Розглядаючи наявність інтелектуальних і людських ресурсів варто відмітити, що кількість робіт які виконувались науковими організаціями України протягом 2009 р. зменшилась на 12% і становила 54,5 тис., з яких майже дві третини упроваджено у виробництво або мали інші форми широкого застосування.

Підсумовуючи викладене варто зауважити, що розвиток інтелектуального ринку потребує значних інвестицій у сфері: освіти, науки та у галузі високих технологій. Проте, зараз на кожного українця приходиться у 50 разів менше інвестицій, ніж на європейця, що, звісно, не сприяє поширенню новітніх тенденцій становлення освітнього суспільства і економіки знань у нашій країні. Тому у стратегічному плані надзвичайно важливим стає вироблення механізму фінансування інтелекто-відтворювальних сфер суспільного виробництва.

Слід відмітити той факт, що в останні роки спостерігається тенденція до створення пріоритетних вітчизняних технологій світового рівня (у першу чергу технологічного призначення, інформаційних, біотехнологій, ресурсозберігаючих, хімічних, аерокосмічних тощо). Із загальної кількості робіт 11,2% спрямовано на створення нових технологій, майже 45% яких – ресурсозберігаючі, 2,6% припадає на створення нових видів матеріалів, 1,2% - нових сортів рослин, порід тварин, а також 13,8% - зі створення нових методів і теорій. Позитивним є те, що більше половини створених технологій світового рівня використані у подальшій роботі.

Розвиваючи думку стосовно впливу інтелектуальних ресурсів на розвиток та стабільне функціонування ринку інтелектуальної власності хотілося б відмітити, що потенціал нашої країни є досить високим (див. Рисунок 11.5). Так, у 2009 р. наукові та науково-технічні роботи виконували 1340 організацій, майже половина яких відноситься до підприємницького сектору економіки, 37,0% - до державного, 13,5% - до вищої освіти і 4 організації – до приватного неприбуткового

сектору. Загальна чисельність працівників організацій, які займалися вказаними роботами становила 146,8 тис. осіб, що менше на 1,9% порівняно з 2008 р., в т.ч. дослідників – на 1,6%, техніків – на 3,1%, допоміжного персоналу – на 3,2% та інших працівників – на 1,0%.

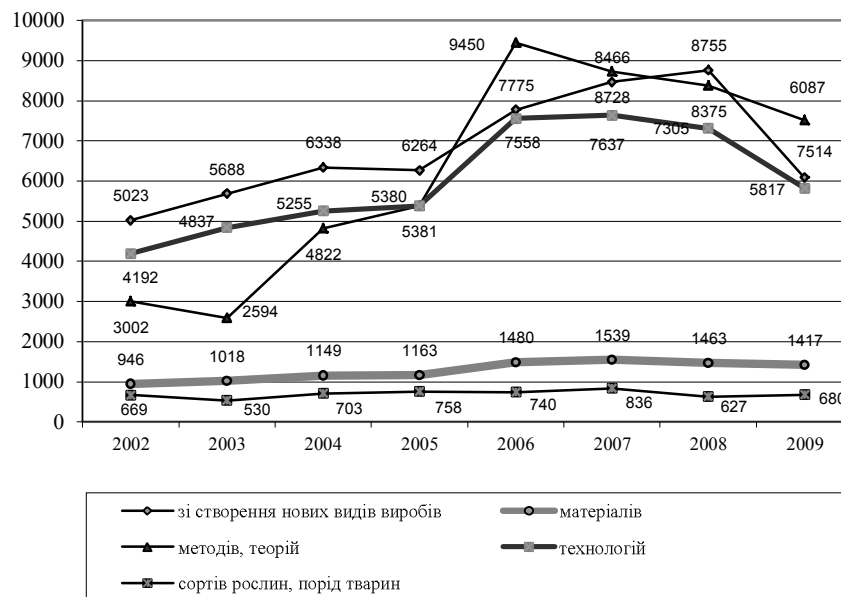

Рисунок 11.5 – Розподіл виконаних наукових та науково-технічних робіт за спрямуванням, одиниць

Слід зазначити, що з року в рік чисельність фахівців вищої кваліфікації, які працюють у різних сферах економіки України, невинно зростає. Свідченням цього є статистичні дані, які констатують, що на 1 жовтня 2009 р. в Україні працювало на 4,2% більше докторів та кандидатів наук, ніж на відповідну дату 2008 р., у т.ч. докторів наук – на 3,3%, кандидатів – на 4,4% і їхня чисельність становила 95,0 тис. осіб. Разом з тим, лише 22,7% з них виконують наукові та науково-технічні роботи за основним місцем роботи, 36,2% - як науково-педагогічні працівники за сумісництвом (див. Рисунок 11.6).

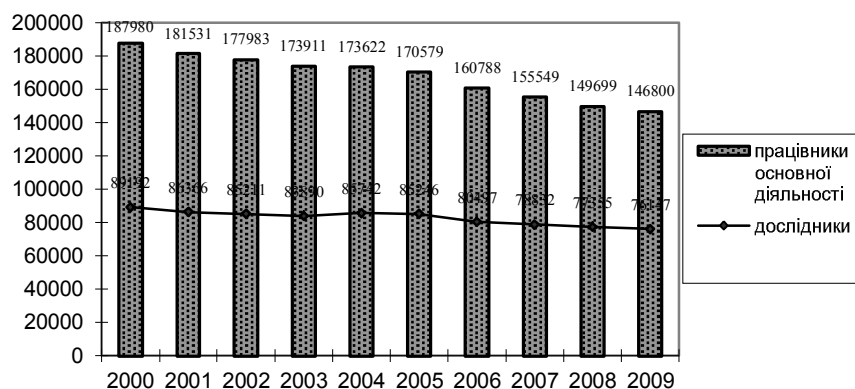

Рисунок 11.6 – Чисельність дослідників в загальній чисельності працівників основної діяльності, осіб

Зіставлення показників науково-технічної діяльності країн Європейського Союзу свідчить про суттєве відставання нашої держави в порівнянні з найбільш розвиненими країнами ЄС.

У 2006 р. частка персоналу, який здійснював ДіР в ЄС, складала 1,54% загальної кількості зайнятих. На національному рівні найвищою вона була в Ісландії (3,68%), Фінляндії (3,27%) і Швеції (2,71%). В підприємницькому секторі - в середньому 0,64% в ЄС 27 і коливалася від 2,15% в Люксембурзі до 0,10% в Болгарії і Литві.

В період з 2002 до 2007 року темп зростання числа зайнятих в ДіР в еквіваленті повної зайнятості як в усіх інституційних секторах, так і в підприємницькому секторі становив в середньому 2,2% щорічно; в секторі вищої освіти і в державному секторі - дещо нижче (відповідно на 2,1 і 2,0%).

Розподіл дослідників за інституційними секторами в країнах ЄС 27 показує, що 48,8% їх загального числа (в еквіваленті повної зайнятості) працює в підприємницькому секторі. Крім того, ДіР залишаються пріоритетною сферою діяльності для чоловіків: у 2006 р. жінки, які виконували ДіР і жінки-дослідники були в меншості (відповідно 34,8%) і 30,4% осіб). Більше, ніж у середньому в ЄС, жінок працювало в Литві (53,9%), Латвії (50,8%) і Болгарії (50,2%).

Отже, виходячи з вище викладеного слід відмітити, що через недостатнє фінансування наукової діяльності в Україні існує ряд проблем у цій сфері:

- погіршення соціально-економічного становища колективів, що працюють у сфері науки і високих технологій;
- зруйнована частина інфраструктури сфери науки країни; це відноситься в першу чергу до системи науково-технічної інформації, експериментальних баз і системи стандартизації;
- збільшується масове вивезення за кордон на легальній основі і практично за безцінь вітчизняної технічної документації;
- зріс потік передачі зарубіжним фірмам практично на безплатній основі результатів науково-технічної діяльності провідних організацій країни науковими спеціалістами, що емігрували з країни або виїхали за кордон на постійну роботу.

Важливим показником функціонування ринку інтелектуальної власності є рівень впровадження новачій на підприємствах держави. Уявлення про фактичне використання об'єктів інтелектуальної власності надасть наступна інформація.

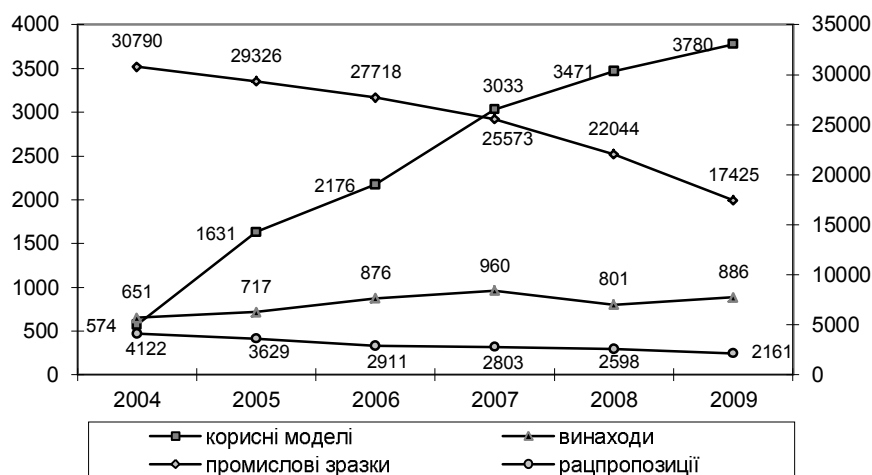

Рисунок 11.7 – Використання підприємствами України об'єктів промислової власності

Однією з найбільш ефективних форм комерціалізації інтелектуальної власності на світовому ринку є передача прав на об'єкти інтелектуальної власності та надання ліцензій на їх використання. Початком формування даного ринку в Україні можна назвати початок 90-х років, а саме 1992 р., коли було прийнято закон

про порядок передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності, який передбачив передачу прав інтелектуальної власності на підставі договору або ліцензії.

Таким чином, одним із найважливіших сегментів ринку інтелектуальної власності можна назвати ринок ліцензій. В Україні на даному сегменті можемо констатувати стійку позитивну тенденцію так як кількість ліцензійних договорів про передачу прав на об'єкти інтелектуальної власності неухильно зростає.

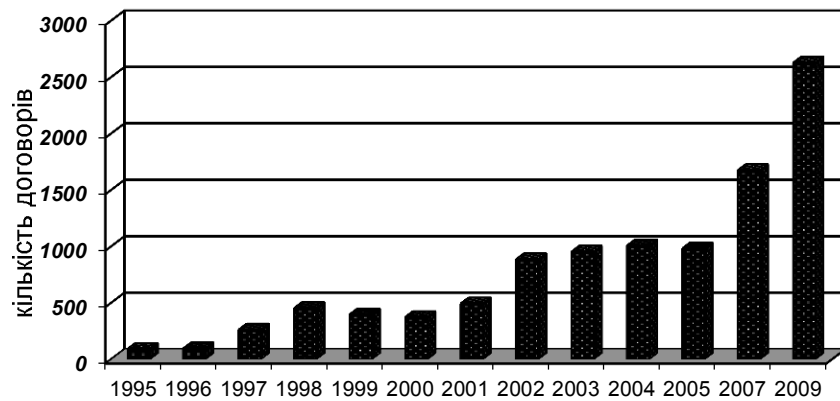

Рисунок 11.8 – Динаміка надходження та реєстрації договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Це свідчить про швидке формування національного ринку ліцензій, що, безумовно, є позитивною рисою формування та розвитку ринку інтелектуальної власності в цілому.

Розглянемо детальніше питання передачі права власності та надання дозволу на використання об'єктів права інтелектуальної власності. Вітчизняні підприємства й організації продовжували надавати дозволи (видавали ліцензії) на використання об'єктів права інтелектуальної власності, таких як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування інтегральних мікросхем, торговельні марки, сорти рослин та передавати виключні майнові права інтелектуальної власності на вищезазначені об'єкти.

Так, у 2009 р. уклали такі договори 57 підприємств та організацій, що на 5 одиниць більше за попередній період (2008 р.), з

іноземними партнерами - 7 підприємств тобто більше на 2 в порівнянні з 2008 роком. Значну частину загальної їх кількості склали наукові організації (47,4%).

Згідно з укладеними договорами у звітному році вітчизняним та іноземним партнерам надано виключні майнові права та видано ліцензії на використання 1785 об'єктів права інтелектуальної власності, з яких найбільшу кількість складають сорти рослин -1578 одиниць. Число договорів про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності зменшилась на 27,7%.

Загальна кількість чинних договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності станом на 1 січня 2010р. збільшилась на 32,8% і становила 2626 одиниць, з іноземними партнерами - 53, з яких 26 договорів були укладені з організаціями Російської Федерації, 13 - Польщі. Більшість ліцензійних договорів (82,2%) мала термін дії 5 років і менше.

За 1230 чинними договорами у 2009 р. юридичними особами України отримані надходження у сумі 167,5 млн. грн., цей показник у 2008р. склав - 106,5 млн. грн., у т.ч. за 1204 ліцензійними договорами - 166,1 млн. грн. (за попередній рік - 103,4 млн. грн.). Надходження з Росії склали 57,0% від загальної суми отриманих коштів.

Більше половини отриманих коштів надійшло підприємствам з виробництва харчових продуктів та напоїв, 21,6% - науковим організаціям, 7,7% - торговим організаціям.

Із загальної суми отриманих надходжень найбільша сума коштів надійшла підприємствам і організаціям Донецької (65,4%) та Харківської (16,5%) областей.

У 2009 р. 138 організацій та підприємств України уклали договори щодо придбання майнових прав інтелектуальної власності та отримання дозволу на використання ОПВ, з них 12 підприємств уклали договори з іноземними партнерами.

На 1 січня 2010 р. загальна кількість чинних ліцензій, ліцензійних договорів і договорів про передавання виключних майнових прав інтелектуальної власності становила 910 одиниць, з яких 375 договорів укладено у 2009 р.

Значну частину укладених у 2009 р. договорів (89,6%) становили ліцензійні договори, 49,1% яких припадало на підприємства Хмельницької області (в більшості з них отримано дозвіл на використання сортів рослин), а також 60,1% - на підприємства й

організації сільського господарства, 19,9%) - переробної промисловості. Частка ліцензійних договорів, укладених у звітному році з організаціями іноземних держав, склала лише 6,3% їхньої загальної кількості.

У 2009 р. вітчизняними організаціями і підприємствами придбано права на 494 об'єкти права інтелектуальної власності, у т.ч. на 18 винаходів, 18 корисних моделей, 68 промислових зразків, 135 торговельних марок, 255 сортів рослин.

Виплати підприємств та організацій України за договорами щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності у 2009 р. становили 1145,0 млн. грн., з яких 69,7 тис. грн. виплачено за рахунок держбюджету.

Витрати на виробництво продукції (надання послуг), яке здійснювалось із використанням ОПВ на підставі ліцензій, ліцензійних договорів або договорів про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності, у 2009р. склали 1698,1 млн. грн.

Як показують статистичні дані [256], для українського ринку ліцензій характерною є висока частка невиключних ліцензій, що не відповідає практиці ліцензування в країнах з розвинутою ринковою економікою. Це пояснюється бажанням патентовласників багаторазово продати свою розробку, а також через складність гарантування виключних прав і тому, що неексклюзивна ліцензія є значно дешевшою. Крім того, до сьогодні частка угод щодо передачі прав є досить значною в порівнянні з часткою ліцензійних угод.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновки про те, що в Україні спостерігається позитивна динаміка підвищення активності ліцензійної діяльності, підтвердженням цього є позитивне сальдо від операцій продажу-купівлі ліцензій. Але воно є значно нижчим середніх значень аналогічних показників в країнах ЄС і не відповідає потенційним можливостям науково-виробничого комплексу і винахідницької та раціоналізаторської діяльності в Україні.

Таким чином, незважаючи на деякі позитивні тенденції, ринок інтелектуальної власності в Україні у своєму розвитку ще не набув рівня країн з інформаційною економікою, механізм його функціонування потребує вдосконалення.

Аналіз ринку об'єктів інтелектуальної власності показав, що процес йде надто повільно, оскільки він залежить як від досконалості

нормативно-правової бази так і від ефективно-діючої інституційної структури національної інноваційної системи. Під інституалізацією розуміється, у першу чергу, створення організацій і структур, які б професійно займалися інноваційною діяльністю. При цьому потрібно підкреслити, що ці організації й структури повинні виступати в ролі суспільних інститутів, інтеграційних організацій які б при сприянні держави поєднували зусилля науково-дослідних і освітніх організацій, спрямованих на розробку та впровадження нових технологій з метою раціонального використання ресурсів, підвищення екологічної безпеки. В цьому контексті варто вказати на необхідність суттєвого розширення та зміцнення сфери інноваційної інфраструктури, яка повинна бути сполучною ланкою між наукою та виробництвом.

Отже, у перспективі, для ефективного формування та розвитку ринку об'єктів інтелектуальної власності необхідно вирішити питання інституціонального характеру, а саме: з метою створення економічних стимулів та інституційного середовища для заохочення і використання знань, формування і розвитку людського капіталу потрібно розробити заходи щодо полегшеного доступу до баз знань на макро- та мікроекономічному рівні, забезпечення вільного руху технологій поряд з вільним рухом товарів, капіталів та робочої сили. При цьому врахувати зміни, що відбуваються у відносинах власності, стосунках між учасниками інноваційної системи, наукової сфери, освіти, інформаційно-комунікативної інфраструктури, та відобразити їх у правовому полі та регулятивних механізмах.